

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

VINGIUOTAS ADOMO GALDIKO KELIAS Į ABSTRAKTAUS EKSPRESIONIZMO ERDVES

Devious Journey of Adomas Galdikas
to the Fields of Abstract Expressionism

SUMMARY

The article discusses the artistic evolution and major stylistic characteristics of Adomas Galdikas, one of the most prominent painters of the first half of the 20th century Lithuania. It pays much attention to his relations with contemporary artists, with the Lithuanian folk art tradition as well as to his responses to different influences received from the West. It considers the main periods of Galdikas's artistic evolution during his living in Lithuania, Germany, France, and the USA and highlights their stylistic characteristics together with of peculiarities of used expressive means. In more details there are discussed the latest period of his artistic development during which he was greatly influenced by the Eastern Asia tradition of spontaneous painting and created distinctive version of abstract expressionism.

SANTRAUKA

Straipsnyje aptariami vieno iškiliausių XX a. pirmosios pusės lietuvių dailininko Adomo Galdiko kūrybinė evoliucija ir pagrindiniai jos stilistiniai bruožai. Daug dėmesio skiriama jo santykiams su kitais amžininkais ir lietuvių liaudies meno tradicija, Vakarų Europoje patirtoms įtakoms. Analizuojami pagrindiniai dailininko kūrybinės evoliucijos tarpiniai, besiskleidžiantys Lietuvoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir JAV, išryškunami jų stilistiniai bruožai bei meninės išraiškos priemonių ypatumai. Detaliai aptariamos vėlyvuosiu periodu Galdiką veikusios Rytų Azijos spontaniškos tapybos tradicijos ir jo kelias kuriant savitą abstraktaus ekspresionizmo versiją.

Adomas Galdikas (1893–1969) greta M. K. Čiurlionio, M. Dobužinskio, J. Vienožinskio, V. Eidukevičiaus, A. Sa-
muolio, A. Gudaičio yra viena ryškiausių mūsų tautinės dailės mokyklos pamatus klojusių figūrų. Šis įvairiapusis sudėtin-

RAKTAŽODŽAI: Galdikas, modernizmas, abstraktus ekspresionizmas, Rytų Azijos tušo tapyba, Čiurlionis, Eidukevičius.
KEY WORDS: Galdikas, modernism, abstract expressionism, Eastern Asia ink painting, Čiurlionis, Eidukevičius.

Adomas Galdikas – piešimo mokyklos moksleivis Sankt Peterbure 1915 metais

Magdalena Draugėlytė Galdikas 1918 metais

go likimo, beveik visą gyvenimą intensyviai dirbęs reto produktyvumo dailininkas paliko turtingą ir įvairialypį palikimą. Jis reiškėsi tapybos, grafikos, scenografijos, monumentaliosios dekoratyvinės dailės, knygų iliustravimo, pašto ženklų, lietuviškų banknotų kūrimo, lietuvių liaudies meno tyrinėjimo ir kitose srityse. Tikroji visuminė jo kūrybinio palikimo vertė ir mastai dar neatšispindi Lietuvos dailės istorijai skirtuose tekstuose, todėl iki šiol dailininkas tėvynėje nėra deramai įvertintas. Ypač menkai nušviesti vokiškas, prancūziškas ir kiek daugiau išėivijos spaudoje aptartas vėlyvasis, amerikietiškas, jo kūrybinės evoliucijos tarpsnis.

Galdiko kūryba glaudžiai susijusi su jo asmenybe, jos kūrybinio potencialu, savitais impulsyvaus charakterio bruožais. Šis ekscentriškas, nenuolankaus charakterio, kupinas maištingos energijos dailininkas iš prigimties buvo nonkonformistas. Tai lėmė jam būdingą šliejimąsi prie įvairių opozicinių, avangardinių meninių sąjūdžių, aistringą originalumo ir naujumo siekį. A. Greimas, kalbėdamas apie Galdiką, teigia, kad „tai kūrėjo–vaiko tipas, kuriam neegzistuoja jį supanti aplinka, nes jam nėra kitos realybės, kaip tik jis pats ir jo *misija*.“¹ Iš tikrųjų ši emocionali, linkusi į mistiką, svajingas vizijas asmenybė, atsiribodama nuo administracinio darbo, daugiausia dėmesio sutelkia į šią konkrečią būties akimirką jaudinančius kūrybinius uždavinius.

Nors 1917 m. baigdamas A. Štiglico techninio piešimo mokyklą Sankt Peterbure Galdikas gauna profesionalų grafiko išsilavinimą įgydamas grafiko офор-tisto specialybę, vėliau litografijos technikos srityje tobulinasi 1921 ir 1923 m.

Berlyne, o dirbdamas Kauno meno mokykloje, dėsto įvairias grafikos technikas, nuo 1923 m. vadovauja grafikos studijai, kuria ofortus, linoraižinius, estampus, knygų viršelius, iliustracijas, vinjetes, ekslibrisus, tačiau savo prigimtimi ir pagrindiniais kūrybinio potencialo elementais jis yra apsigimęs tapytojas, apdovanojamas unikaliumi plastinės kalbos subtilybių ir spalvos jausmu. Iš visų savo kartos tapytojų Galdikas išsiskiria ne tik stilistinės raiškos formų įvairove, vaizdinių daugiasluoksniškumu, bet ir sugebėjimu šioje saviraiškos formų įvairovėje, nepriklausomai nuo naudojamų medžiagų, technikų, išsaugoti aukštą meninį lygį. Tad ir šiame tekste, atsiribodami nuo daugybės kitų Galdiko kūrybinės veiklos sričių, daugiausia dėmesio skirsime tapybai, kadangi šioje srityje dailininkas ne tik sėkmingiausiai reiškėsi įvairiuose žanruose, pagrindinėse technikos, tačiau čia labiausiai išryškėjo svariausias jo įnašas į mūsų tautinės dailės mokyklą.

Kai kuriais savo muzikalios spalvinės jausenos bruožais, aistringa meile gamtai, panoraminiu, iš aukščiau esančio regos taško savo peizažų kompoziciniu konstravimu, jautrumu subtilioms grožio formoms, potraukiu Rytų Azijos spalvoto tušo spontaniškai tapybai ir slėpiningiems reiškiniams jis yra artimas Čiurlioniui, kurį mėgo ir ankstyvuojau savo kūrybinės evoliucijos tarpsniu dažnai mėgdžiojo. Tarsi improvizuojantis muzikantas jis pasitelkia ir perfrazuoja pamėgtus čiurlioniškus motyvus: kryžius, kapines, koplyčias, įvairius gamtos, lietuviškos archajinės simbolikos elementus. Šiuos dailininkus taip pat sieja pagarbus požiūris į lietuvių liaudies meno tradicijas, gamtameldiškumas, kom-

pozicinis mąstymas, paveiklo vientiso įspūdžio svarbos supratimas. Čia reikėtų priminti, kad abiem būdingas ir gebėjimas savo vizijose atitrūkti nuo paviršutiniško gamtos formų pamėgdžiojimo bei originalus, kūrybingas savarankiškų meninės kūrybos dėsnių, spalvų ir formų karalijos neišsemiamų galimybių panaudojimas. Dar vienas Galdiką su Čiurlioniu siejantis asmenybės bruožas – deganti aistra naujumui, sumišusi su tautiškumo nuostatomis. Tai gaivališko, visuomet kupino naujų idėjų dailininko tipas, kuris išsiskyrė iš aplinkos ypatingu darbštumu ir originaliomis idėjomis. Anot P. Galaunės, „po M. K. Čiurlionio A. Galdikas yra vienintelis mūsų plastinio meno revoliucionierius gilia to žodžio prasme. Visa jo kūryba yra nenuilstamo ir nuolatinio atsidavimo menui vaisius.“² Šiame teiginyje yra tiesos, kadangi iš tikrųjų Galdikas, kaip ir Čiurlionis, yra reto darbštumo novatoriškas menininkas, nuolatos ieškantis naujų meninės saviraiškos formų. Objektivumo dėlei reikia pripažinti, kad jo drobėms stinga brandaus sonatinio periodo Čiurlionio paveikslams būdingo spalvos ir formos sąveikos santūrumo, vientisumo, mat tai daug gaivališkesnės, sunkiai tramdomos prigimties tapytojas.

Nenuoramom prigimtimi, nutolimu nuo tikrovės, įvairių išorinių reglamentacijos formų nepaisymu, pasinėrimu į šios būties akimirkos išgyvenimus, praktiškumo trūkumu jis artimas svajų pasaulio bekraštybėse klajojančiam intravertui V. Eidukevičiui. Juos sieja ypatingas dėmesys spalvos ir kolorito problemoms, spontaniška tapymo maniera ir potraukis įvairiems impresionistiniams žėrinčių spalvų atspalviams. Šie du jaut-

rūs gamtos grožiui dailininkai, kaip ir Čiurlionis, mūsų tautinėje tapybos mokykloje tolsta nuo pilkos kasdienybės ir plečia dvasios pasaulio ribas. Dėl minėto charakterio impulsyvumo daugelio savo sumanymų Galdikas dažnai neįgyvendina iki logiškos pabaigos, kadangi estetiškai interesai ir meninių ieškojimų kryptys nuolatos keičiasi. Pradėjęs kurti vieno stiliaus kūrinis, paveiktas kitų, sužavėjusių tapybos meistrų ir užsidegęs naujomis idėjomis, jis netikėtai pasuka kitomis meninių ieškojimų kryptimis. Tai tiesiogiai siejasi su šiam prieštarų siekių genamam temperamentingam dailininkui būdingu nepasitenkinimu pasiektais kūrybos rezultatais, nuolatinio savęs paneiginėjimu ir naujų meninės saviraiškos formų ieškojimu. Kūrybos proceso, kaip nuolatinio atsinaujinimo ir buvimo nesibaigiančių ieškojimų kelyje, supratimas sudaro giliausią šios nepasotinama naujumo aistra degančios, neramos asmenybės esmę ir ilgai trukdo atrasti savo aiškiai apibrėžtą vietą dailės pasaulyje.

Daugiausiai Galdikas reiškėsi peizažo, naturmorto, portreto, figūrinės kompozicijos, istorinės ir abstrakčios tapybos srityse. Jis tapė aliejiniais dažais, guašu, tempera, liejo akvareles, mėgo pastelę. Tiesa, paskirais tarpsniais jo tapyboje reiškiasi dekoratyvios tendencijos, kurios pirmiausia regimos naturmortuose ir portretuose, tačiau pagrindinė jo pamėgto peizažo žanro, o gyvenimo saulėlydyje abstrakčios tapybos stichija – emocionali spalva, ekspresyvi tapybos maniera ir spontaniška dažų liejimo technika, sumaniai išnaudojant įvairių faktūrų, plačių gaivališku potėpių, spontaniško dažų liejimo ir tarsi visiškai atsitiktinių dažų nutekėjimų teikiamas meninės išraiškos galimybės.

Šis spalvos ir tapybos manieros sąlyčio organiškumas, ypatingas jautrumas smulkiausioms spontaniško meninės kūrybos proceso detalėms, sugebėjimas meistriškai numedžiaginti įvairias gamtines formas, išnaudoti metaforiško mąstymo teikiamas galimybes atsirado tik po ilgų darbo ir eksperimentavimo metų, tiesiogiai susijusių su didžiųjų modernaus meno meistrų tapybos manieros studijomis, idėmiu gamtos reiškinių stebėjimu, įsiklausymu į jos kaitos ritmus bei į metų sezonais besikeičiančias spalvas. Galdikas nuolatos pabrėždavo sąlyčio su jam nuo vaikystės gerai pažįstama Lietuvos gamta svarbą savo kūrybai. Tad visoje jo tapybinėje evoliucijoje itin svarbus pasidarė peizažo žanras, kuris gyvenimo eigoje patiria esmines metamorfoses. Juo toliau, juo daugiau jis tolsta nuo realistinės estetikos ir vertina formalių meninės išraiškos priemonių teikiamas apibendrinimo ir konkrečios nuotaikos išgavimo bei metaforos atveriamas galimybes.

Galdikas, kaip joks kitas jo kartos lietuvių dailininkas, intensyviai visą gyvenimą eksperimentavo, dažnai keitė savo kūrybos stilių, periodiškai savo ieškojimuose pasukdavo naujomis, netikėtomis kryptimis ir vėl grįždavo prie senų, neįgyvendintų sumanymų. Jis itin atsainiai žvelgė į savo kūrinių datavimą, pamiršdavo juos pasirašinėti, o tai kelia daug sudėtingų problemų jo kūrybos tyrinėtojams, siekiantiems nuosekliai atkurti pagrindinius dailininko kūrybinės evoliucijos etapus ir išryškinti jiems būdingus stilistinius bruožus. Beveik visų pagrindinių evoliucijos tarpsnių tapybos manierai (čia reikėtų išskirti tik kai kuriuos dekoratyvaus stiliaus portretus ir naturmortus) būdingas impulsyvumas,

nervingumas, žaismas įvairiais emocionalių spalvų atspalviais, plačiais išplautais potėpiais, o kartais ir vingriomis dramatiškomis linijomis.

Galdiko kūrybinėje evoliucijoje sąlygiškai išskiriame nelygiaverčius savo verte ir trukme keturis simbolinėmis datomis apibrėžtus periodus. Pirmasis aprėpia ankstyvąjį jo kūrybinės evoliucijos tarpesnį nuo ankstyvųjų kūrinių, sukurtų po Štiglico mokyklos baigimo, iki 1927 m. darbų, antrasis trunka iki išvykimo iš Lietuvos 1944 m., trečiasis – iki 1954 m. ir paskutinytis – nuo 1954 m. iki mirties.

Ankstyvuuju Galdiko kūrybinės evoliucijos tarpсниu akivaizdus simbolistinės ir impresionistinės estetikos poveikis, blaškymasis ir savito kūrybinės saviraiškos stiliaus ieškojimas. Ankstyvieji, nuo 1920 m. tapomi lyriniai, kartais su paslaptingos simbolikos užtaisų peizažai yra susiję savo siužetais, temomis, spalviniais sprendimais su tuo metu vyravusiomis Rytų Europos dailėje neoromantinėmis, sentimentalumo nestokojančiomis tendencijomis.

Antruju tarpсниu, išryškėjusiu po kelionių į Paryžių, jo įvairiapusis talentas atsiskleidžia visa jėga. Tuomet Galdikas vis labiau žavisi įvairių prancūzų moderniosios dailės meistrų kūriniais. Į brandą žengiančiam dailininkui artimi tampa H. Matisse'as, M. Vlaminckas, P. Bonnardas, R. Dufy, P. Picasso, G. Braque, G. Rouault, Ch. Soutine'as ir kiti Paryžiaus mokyklos meistrai. Iš tikrųjų Galdiko spalvos fenomeno ir kompozicijos supratimas, šių svarbių tapybos aspektų galimybių išryškėjimas daugiau susijęs su prancūzų fovistų ir kubistų ieškojimais nei vokiečių ekspresionizmo tradicija, kurios jis nemėgsta dėl plastinės

formos šiurkštumo. Gvildenant ryšius su germaniškų kraštų ekspresionistine dailė, čia reikėtų priminti ir jo peizažuose pastebimus panašumus su kiek nuošalyje nuo daugelio „Tilto“ grupės atstovų esančio E. Nolde's peizažų spalvinga, o kartu ir dramatiška poetika. Kita vertus, kai kuriuose Galdiko natiurmortuose regime akivaizdžias sąsajas ir su P. Picasso, G. Braque kubistiniais paveikslais.

Vadinasi, po tiesioginio sąlyčio su prancūzų modernistine dailė Galdiko tapomų paveikslų stilistika pamažu keičiasi, kadangi užplūdusiose paieškų bangose regime naujus poslinkius, kurie skleidžiasi paveiksluose „Trobėlė pamiškėje“ (1927), „Medžiai kapinėse“ (1928), „Kapinės“ (1929), „Parko alėja“ (1930). Pavyzdžiui, „Kapinėse“ atsiranda ekspresyvi tapyimo maniera, aktyvios spalvos, tamsus, energingas, o neretai ir dramatiškas piešinys. Kita vertus, greta vyraujančių skaidrių optimizmu dvelkiančių tapinių retkarčiais įsibrauna ir dramatiški motyvai. Šiuos pokyčius regime temperos technika nutapytame paveiksle „Parko alėja“ (1930), kuriame vyrauja niūrios pilkšvos, spontaniškai nutapytos spalvos. Tai paveikslai, kurie jautriai perteikia dvasines dailininko būsenas. Tapant peizažą, Galdikui svarbu perteikti emociinę nuotaiką ir tapomų objektų spalvingumą, vaizdinio vientisumą. Iš čia kyla šiam veržlios prigimties dailininkui būdingas apibendrintos, emocionaliai suvokėją veikiančios spalvos ir formos ilgesys.

1931 m. į Kauną atvykęs jau Paryžiuje garsėjantis Vilniaus piešimo mokyklos auklėtinis, Soutine'o grupės dailininkų Paryžiuje draugas E. Mané Katzas, išvydęs Galdiko darbus, paakina jį surengti

parodą Paryžiuje. Jis rekomenduoja susipažinti su lietuvių dailininko kūriniais garsų prancūzų modernios dailės kritiką Waldemarą George'ą. Pastarojo pastangomis 1931 m. Galdikas surengia savo tapinių parodą *Atelier Français* galerijoje Paryžiuje, o minėtas kritikas tais pačiais metais paskelbia „Šiuolaikinių dailininkų“ knygų serijoje jam skirtą monografiją. Joje kritikas, dailininko paveikslus vaizdžiai apibūdinamas kaip „dvasios būsenu“ išraišką, pabrėžia Galdiko pasaulėjautos savitumą, lietuviškumą, teigia, kad būtent šis bruožas geriausiai pasitarnaus Vakarams praturtindamas bendrą Europos kultūros lobyną savitu tautiniu indėliu³. Šis Galdiko sėkmingas pasirodymas Prancūzijos dailės erdvėje neliko be pėdsakų. 1937 m. Paryžiaus pasaulinėje parodoje jo triptikas „Lietuva“ apdovanojamas *Grand Prix*, o V. Krėvės „Šarūno“ iliustracijos – aukso medaliu.

Konkrečiau kalbėdamas apie aptariamą tarpsniu vyraujančias Galdiko tapybos tendencijas teigčiau, kad jam artimesnis yra fovizmui būdingas vaizdinio harmoningo vientisumo ir žerintio spalvomis gamtos pasaulio džiaugsmingumo iškelimas nei germaniškų kraštų ekspresionizmo vidinis dramatiškumas ir socialinių motyvų sureikšminimas. Tiesa, Galdiko peizažuose retkarčiais išnyra minėtam E. Nolde'io būdingi dramatiški, kupini psichologinės įtampos, nerimasties motyvai. Jie skleidžiasi, pavyzdžiui, įvairiuose paveikslo „Malūnas“ (apie 1935 m.) versijose. Vadinasi, pagrindinė nuolatos naujais bruožais praturtinamo, sinkretiško, brandaus, ryškiu individualumu išsiskiriančio dailininko stiliaus tapsmo linija *skleidžiasi* nuo realizmo per simbolizmą, postimpresionizmą

į fovizmui (H. Matisse), kubizmui ir vėlesniems „Paryžiaus mokyklos“ meistrams (G. Rouault, Ch. Soutine) būdingą spalvos fenomeno jausmingumo ir kompozicijos vientisumo sureikšminimą.

Po priverstinės emigracijos iš Lietuvos vykusių klajonių po Vakarų šalis laikotarpiu nuo 1944 m. iki maždaug 1954 m. skleidžiasi kitas, su dramatiškais iššūkiams ir vidiniais išgyvenimais susijęs kitokios gyvenimiškos ir kūrybinės patirties, naujų meninių įtakų kaupimo ir ankstesnių laimėjimų kūrybinės skalės plėtimo tarpsnis. Šiuo vokišką, prancūzišką laikotarpį ir pirmuosius du gyvenimo JAV metus aprėpiančiu tarpsniu pamažu keičiasi dailininko kūrybos pobūdis. Egzilyje ji įgauna kitas tragizmo ir autentiškumo dimensijas. Pasibaigus karo sukeltai suirutei, 1946–1947 m. dėsto V. K. Jonyno iniciatyva Vokietijoje įkurtoje Dailės ir amatų mokykloje (*École des Arts et Métiers*) Freiburge. Gaudamas nors ir varganą atlyginimą, tačiau turėdamas nuolatinę gyvenamąją vietą, jis daug tapo. Kadangi pokario metais senkant ištekliams jam buvo vis sunkiau nusipirkti kokybiškų aliejinių dažų, daugiausiai dirba pigesnėmis temperos ir rečiau akvarėlės technikomis. Galdiko tapyboje ryškėja naujos stilistinės metamorfozės, sąlygojusios spartų plastinės kultūros augimą. Perpratęs modernistinės prancūzų dailės ir Rytų Azijos spalvoto tušo tapybos pamokas, Galdikas nuo šiol gamtos motyvus vaizduojančias temperas lieja itin laisvai, todėl paveikluose išryškėja anksčiau jo tapymo manierai nebūdingas dažų liejimo spontaniškumas, praturtintas potėpio ekspresyvumo ir netikėtai atsiradusiomis amebinėmis formomis bei faktūromis.

Gavęs okupacinės valdžios leidimą, nuo 1947 iki 1952 m. Galdikas gyvena Paryžiuje, kurio intensyvus meninis gyvenimas palieka gilų rėžį jo estetiniuose skoniuose ir kūrybinėje evoliucijoje. „Čia, – teigia jis, – nors pragyvenimo sąlygos buvo sunkios, bet visa siela pasinėriau į Luvro, Moderniojo meno Trocadero, Rytų ir kt. muziejų meno pasaulį.“⁴⁴ Daugiausia tempera tapytojas kuria nostalgija dvelkiančius, Lietuvos gamtą primenančius minkštų išplautų formų peizažus, jam vis artimesnė tampa Rytų Azijos dailės tradicijoje pamėgta spontaniška spalvų liejimo maniera. Jo tempera tapomi paveikslai, išoriškai žvelgiant, labai primena spalvotu tušu atliktus kinų ir japonų didžiųjų peizažinės tapybos meistrų sukurtus miglose skendinčius išplautų gamtos formų peizažus. Šį apgaulingą vaizdinių numedžiaginimo išpūdį pabrėžia spontaniškai spalvoto tušo tapybai būdingas „šlapias“, „vandeningas“, artimas akvarelei temperos dažų liejimo paveikslo erdvėje būdas. Sąsajas su Rytų Azijos spontaniškos tušo tapybos tradicijomis sustiprina ir paveiksluose vyraujančios amorfiškos formos bei duslios, su jautriais atspalviais spalvos.

Tipiškais to pereinamojo kūrybinės evoliucijos tarpsnio kūrinių galima laikyti 1947–1948 m. temperos technika sukurtą paveikslų seriją populiariausia kinų ir japonų peizažo tapyboje metų laikų tema. Joje jau akivaizdžiai regimos Rytų Azijos spontaniškos tušo tapybos tradicijų paveiktos stilistinės metamorfzės. Vienas būdingiausių šios paveikslų serijos kūrinių yra gaivališka maniera nutapytas peizažas „Kelias į pavasarį“ (1947), kuriame didžiuliai, šviesūs išsi-

liejusiu minkštų formų medžių siluetai traktuojami labai abstrakčiai, kaip abstrakčių dėmių santykiai. Šis puikios kompozicijos, nuotaikingas, šviesių žaismingų spalvų peizažas atrodo tarsi būtų sukurtas vienu dvasios polėkiu. Vienas tipiškiausių šio pereinamojo tarpsnio į vėlyvąją kūrybą paveikslų yra panašia maniera nutapytas peizažas „Pavasaris III“ (1947), kuriame taip pat vyrauja ta pati tarsi šlapių kiniško spalvoto tušo dažų minkštame vandeningame potėpyje liejimo maniera. Tačiau kompozicija paremta pagrindinių vaizduojamų motyvų vidinės įtampos principu, kuris suteikia Galdiko paveikslams ypatingą energetinį poveikį suvokėjams. Kitas šios serijos paveikslas „Ruduo I“ (1947) taip pat yra ramus, sukaupias ir santūresnio kolorito, tačiau spalviniu požiūriu yra vienas gražiausių metų laikų ciklą kaitą vaizduojančių paveikslų. Kiek kitoks savo nuotaika, tačiau labai artimas tapyimo maniera yra dramatiškos įtampos kupinas audringos rudens dienos peizažas „Ruduo II“ (1947), kuriame tamsiai mėlyno dangaus fone vaizduojami abstrakčia maniera nutapyti Soutine'ui būdingi vėjo draskomi galingi medžiai. Paveikslas nutapytas plačiu ekspresyviu potėpiu ir žaviu neramios nuotaikos perteikimo įtaigumu.

Nors karo nuniokotame Paryžiuje dailininko gyvenimo sąlygos buvo sunkios, tačiau prestižinėje Duran-Ruelio galerijoje Galdikas, padedamas Waldemaro George'o, Jurgio Baltrušaičio ir Juliaus Greimo, 1948 m. surengia savo antrą personalinę parodą, kuri sulaukia palankaus kolegų įvertinimo. Tačiau tai nepakeičia jo skurdaus gyvenimo, todėl jis ryžtasi persikelti į JAV.

Ilgėdamasis lietuviškos aplinkos ir ieškodamas geresnių gyvenimo sąlygų, jis 1952 m. išvyksta į po karo ekonomiškai klestinčią JAV, kurioje telkiasi dauguma menininkų išeivių iš Lietuvos. Dailininkas apsistoja meninio gyvenimo požūriū aktyviausiame Niujorke. Savotišku posūkiu tašku dailininko kūrybinėje evoliucijoje tampa 1954 m., kai Galdiko tapybai būdingas ir mėgstamas peizažo žanras perauga į abstrakciją. Jo kūrinuose toliau plėtojamos Freiburgo ir Paryžiaus tarpsniais išryškėjusios abstraktaus ekspresionizmo ir plataus, energijos kupino, ekspresyvaus potėpio veikiamos meninės išraiškos galimybės. Šis peizažo peraugimo į abstrakciją procesas regimas tempera nutapytame šviesių spalvų, muzikaliame, apibendrintų formų, energinga maniera nutapytame peizaže „Ruduo“ (1954). Čia aliuziją į realų gamtos pasaulio vaizdavimą išlaiko tik meistriškai abstrakčiai nutapyti aštrūs, į viršų besistiebiančiomis šakomis belapių medžių apibendrinti siluetai. O paveikslė viešpatauja abstrahuotų spalvinių dėmių ir ryškių bei skaidrių rusvų, gelsvų, melsvų tonų santykiai.

Vadinasi, paskutiniuoju kūrybinės evoliucijos tarpsniu šeštojo dešimtmečio viduryje Galdiko tapybos stilius patiria esmines metamorfozes. Lyg paklusdamas bendrajai Vakarų ekspresionistinių tendencijų raidos logikai, jis tarsi prisilieja prie šeštajame dešimtmetyje Vakarų Europą ir JAV užplūdusios Rytų Azijos spontaniškos tapybos tradicijų paveikto abstraktaus ekspresionizmo sąjūdžio. Tuomet Galdikas perima ir savitai išplėtoja Rytų Azijos spontaniškai tapybos tradicijai būdingą ekspresyvią, laisvą tušo liejimo manierą, kurią pritaiko pa-

mėgtoms temperos, akvarelės ir kitoms technikoms. Spontaniškų kinų ir japonų tapybos tradicijų įtaka akivaizdi vėlyvuosiuose šeštojo dešimtmečio abstrakčiuose dailininko darbuose. Juose greta spalvos ir gaivališkų plačių potėpių pėdsakų svarbus vaidmuo tenka ir spontaniškai dažų liejimo manierai.

Naujų, abstrakčių meninės išraiškos formų įsitvirtinimo Galdiko kūryboje požūriū svarbios yra 1955–1959 m. sukurtos įvairios abstrakčios kompozicijos ir ypač kompozicijos iš 1959 m. eskizų albumo. Siekdamas meninės išraiškos autentiškumo ir ekspresyvumo, Galdikas jose jau ne epizodiškai, o kryptingai pasitelkia špachtelio techniką [nuo vok. *Spachtel*], t. y. tapymo medine mentele teikiamas meninės išraiškos galimybes. Ji leidžia tapytojui išgauti platų ekspresyvų potėpį su natūraliais, spontaniškai atsirandančiais faktūros pėdsakais. Minėtame eskizų albume regime daug aukšto meninio lygio, mišria technika ir ekspresyvia dinamiška maniera nutapytų paveikslų. Juose, kaip ir Rytų Azijos dailėje, svarbiausias yra ne galutinis rezultatas, o individualus ir neprognozuojamas įvairių dinamiškų spalvingų linijų, formų, plokštumų, plačių, ekspresyvių potėpių santykių ir dermės ieškojimo procesas. Čia vienas kitą keičia skirtingų spalvinių ir kompozicinių sprendimų paveikslai, kuriuose vyrauja ekspresyvus, platus spontaniškas potėpis. Tai tikrai didaus tapybos meistro kūrybinę dirbtuvę ir galingą kūrybinį potencialą jautriai atspindintys abstraktaus ekspresionizmo stiliui artimi kūriniai. Šios tendencijos vėliau išplėtojamos tikriausiai Čiurlionio abstrakčių paveikslų ciklo „Žiema“ (jis tuomet Vakarų spaudoje

buvo aptarinėjamas artimo Galdiko bičiulio nuo Freiburgio laikų čiurlionisto A. Rannito išprovokuotose diskusijose dėl Čiurlionio ar Kandinskio prioriteto abstraktaus meno genezėje) įkvėptoje „Žiemos“ paveikslų serijoje. Galdikas ne tik perfrazuoja čiurlioniškus sniego pusnių, ant langų nusėdusio šerkšno, nuogų medžio šakelių motyvus, tačiau ir, išsivadavęs nuo siužeto, literatūriškumo, žengia toliau užsibrėžta kryptimi. Kitas svarbias sukurtas „Dangaus“, „Melancholijos“ ir prieš mirtį – „Noktiurnų“ serijas tikriausiai taip pat įkvėpė čiurlioniškos debesų, tamsios žvaigždėtos nakties, melancholiškos artimos metafizinei tapybai ir į abstrakciją linkstančios muzikalios vėlyvojo „sonatinio“ periodo Čiurlionio vizijos, kurias Galdikas pritaikė savo abstrakčios tapybos tikslams. Šis posūkis nuo pusiau abstrakčių čiurlioniškų motyvų variacijų į gryną abstrakciją taip pat regimas daugybėje 1960–1968 m. sukurtų kūrinių, turinčių bendrą pavadinimą „Abstraktas“, ir įvardintų, kaip ir kai kurios V. Kandinskio ir P. Klee abstrakčios drobės, konkrečiu numeriu.

Paskutiniuoju tarpsniu į gryną abstrakciją evoliucionuojančiuose Galdiko darbuose, palyginti su ankstesniais, stiprėja Rytų Azijos spontaniškai tapymo manierai būdingas „atsitiktinumo“ momentas ir spontaniškas spalvų liejimo principas. Gaivus nerimastingas potėpis čia skleidžiasi tarsi veržlus vėjo gūsis, palikdamas po savęs plačius minkšto ir jautraus teptuko prisilietimo pėdsakus. Todėl lanksčios ir minkštos paveikslų linijos formuoja vientisą paveikslo vaizdą, kuriame vyrauja arba minkštos, išplautos kelių vyraujančių spalvų sąveikos formos, arba gaivališki, ekspresyvūs

platūs potėpiai su ryškiais, įsiterpiančiais dinamiškos faktūros pėdsakais. Šiuo požiūriu vėlyvuosiuose Galdiko darbuose išryškėja daug stilistinių sąsajų su kito mūsų išeivijos aukšto rango tapybos meistro – Prano Gailiaus – Rytų Azijos spontaniškų tapybos mokyklų įkvėptomis abstrakčiomis drobėmis, kuriose jaučiamas dar stipresnis kinų ir japonų kaligrafizmo poveikis.

Lyginant Galdiko ir rafinuotos prancūzų meninės kultūros dirvoje subrendusio Gailiaus panašaus stiliaus kūrinius tenka pripažinti, kad vėlyvasis Galdikas ekspresija, spalvos, formos jausmu ir emocionalumu nepralaimi pastarajam. Todėl ir kai kurių emigravusių kritikų mėginimas sureikšminti Galdiko paskutiniojo kūrybos tarpsnio darbus ir laikyti šį tarpsnį svarbiausiu turi realų pagrindą, kadangi šiuose kūriniuose dailininkas kaip lygiavertis partneris jau yra pajėgus konkuruoti su daugeliu žymiausių to meto pasaulio abstrakčiosios tapybos meistrų. Didžiųjų pasaulio modernistinio meno muziejų ir galerijų salėse garbingiausiose vietose mes neretai regime daug menkesnio talento, tačiau deramai išreklamuotus ir įrašytus į modernistinio meno istoriją dailininkus. Kuklus lietuviškas charakteris, finansinės paramos, reklamos ir kvalifikuotų kritikų dėmesio trūkumas neleidžia jam užimti pelnytų pozicijos XX a. vidurio Vakarų Europos modernistinėje dailėje ir paliko šį menininką paribiuose. Objektiviai vertinant, Galdikas greta Čiurlionio ir Dobužinskio (kurio svarba mūsų dailės raidos procesui iki šiol nepaogrįstai menkinama) yra reikšmingiausia XX a. mūsų dailės figūra.

Vadinasi, Galdikas yra vienas svarbiausių, ypatingą spalvos jausmą turinčių Lietuvos tautinės tapybos mokyklos

pamatus klojusią menininkų, kurio kūryba pradžioje skleidėsi simbolizmo, impresionizmo, fovizmo, ekspresionizmo ir abstraktaus ekspresionizmo estetikos nubrėžtose erdvėse. Kitas svarbus jo tapybinės estetikos dėmuo yra lietuvių liaudies meno tradicijos, į kurias jis žvelgė su didžiausia pagarba, nuo jaunystės aistringai kolekcionavo ir studijavo įvairias liaudies meno apraiškas. Jo tapinių tautiškumas buvo labai natūralus, jis skleidėsi ne tik glaudžiamame suaugime su Lietuvos gamta, jos spalvomis, lietuviškais tautiniais motyvais, tačiau pirmiausia sunkiai nusakomuose dvasiniuose polėkiuose, nuostatose, kolorito ypatumuose, kuriuos iškart pastebėdavo įžvalgesni menininkai ir meno kritikai.

Sudėtingas likimas, gyvenimo lūžiai, vos ne prievartinė gyvenimo vietos kaita palieka gilų rėžį Galdiko kūrybinėje evoliucijoje. Tai itin ryšku gvildenant su išvykimu iš Lietuvos susijusius gyvenimo emigracijoje tarpsnius. Konkreti gyvenamoji aplinka emigracijoje, jos socialinis, meninis kontekstas, gyvenimo iššūkiai, neretai nuožmi kova dėl elementaraus išgyvenimo veikė šio jautraus dailininko pasaulėjautą, kūrybos stilių, lėmė skirtingų temų, siužetų, motyvų

įsivyravimą konkrečiu jo kūrybinės evoliucijos tarpsniu.

Žvelgiant į pagrindinę Galdiko kūrybinės evoliucijos liniją, nepaisant daugybės ilgiau ar trumpiau trukusių eksperimentų ar ieškojimų, besiskleidžiančių įvairiomis kryptimis ir paženklintų įvairių modernistinio meno kryptių įtakos, magistralinę jo tapybinės evoliucijos liniją atspindi ryškėjantis nutolimas nuo ankstyvųjų realistine ir neoromantine maniera sukurtų kūrinių, kuriuose regimas simbolinio gamtos reiškinių interpretavimo suartėjimas su lietuvių liaudies meno tradicijomis. Vėliau, veikiant fovizmui ir kubizmui, smarkiai išauga dailininko dėmesys formaliajam savo kūrinių aspektui ir vis akivaizdesnis darosi intensyvėjantis eksperimentavimas spalvos, tapymo manieros, formalių plastinių problemų srityse. Šį pasinėrimą į formalių tapybos problemų sprendimą lydi ir dailininko susižavėjimas Rytų Azijos spontaniškais spalvoto tušo tapybos tendencijomis. Susiliejus šioms įtakoms, Galdiko drobėse ryškėja atsiri-bojimas nuo siužeto bei spalvos ir formos laisvėjimas, kuris visa jėga atsiskleidžia vėlyvuosiuose, abstrakčiam ekspresionizmui artimuose kūriniuose.

Literatūra ir nuorodos

¹ Algirdas Julius Greimas, *Iš Arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*. Straipsnių rinkinys. Sud. S. Žukas. Vilnius: Vaga, 1991, p. 224.

² Paulius Galaunė, *Dailės ir kultūros baruose*. Sud. K. Kairiūkštytė-Galaunienė. Vilnius: Vaga, 1970, p. 31.

³ Waldemar George, *Galdikas*. Paris: Arts et Lettres, 1931, p. 5.

⁴ Dailininko A. Galdiko atsakymai į „Aidų“ redaktoriaus klausimus kn.: Egidijus Aleksandravičius, Vidmantas Jankauskas, *Lietuvos grafikos istorijos šimtmečiai*, Vilnius: VDA, 1996, p. 241.